

Grzegorz Księżak

Nauczanie religii w szkole jako specyficzna forma katechezy

Teaching religion at school as a specific form of catechesis

Summary

Teaching religious education at school is a specific form of catechesis. This article attempts to present what distinguishes catechesis from religious education classes at school. The parish is the primary place for catechesis, the school and catechetical environment create a specific space for meeting young participants in the dialogue of faith. The relationship between teaching religious education at school and catechesis is the relation of differentiation and complementarity. There is an inseparable connection and, at the same time, a clear difference between religious education and catechesis. For the sake of the students, the school and the Catholic Church must correlate their efforts within education and faith deepening. School catechesis should, therefore, fulfill the tasks set by the Church as well as the selected goals set by the school.

Key words: religious education classes, catechesis

Wstęp

Edukację religijną w poszczególnych krajach realizuje się w różny sposób, może być realizowana między innymi w ramach systemu oświaty w publicznych przedszkolach i szkołach. Wtedy za jej organizację odpowiadają publiczne władze oświatowe. W obowiązującym obecnie stanie prawnym w Polsce przyjęte zostało rozwiązanie, iż nauka religii prowadzona jest w ramach systemu oświaty. Wynika to z treści przepisów obowiązującej Konstytucji, przepisów ustawy o systemie oświaty oraz zaakceptowanych przez

Rzeczpospolitą Polską ustaleń wynikających z prawa międzynarodowego¹. W 1990 r. Komisja Wspólna przedstawicieli Rządu Rzeczypospolitej Polskiej i Konferencji Episkopatu Polski stanęła na stanowisku, że: „katechizacja dzieci i młodzieży niesie ze sobą podstawowe wartości etyczne i moralne w procesie wychowania”². Z tego powodu uznano za niezbędne, by państwowe placówki oświatowe zapewniły możliwość pobierania nauki religii przez wszystkich uczniów, których rodzice wyrażą takie życzenie. Zostało więc potwierdzone prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniem

¹ Por. A. Mezglewski, *Polski model edukacji religijnej w szkołach publicznych. Aspekty prawne*, Wyd. KUL, Lublin 2009, s. 86.

² Komunikat PAP, z dnia 28 czerwca 1990 r.

religijnymi (Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, z dnia 17 maja 1989 r. art. 2 p. 4). Na mocy Instrukcji z dnia 3 sierpnia 1990 roku, wydanej przez Ministra Edukacji Narodowej, katecheza od 1 września tegoż roku powróciła do szkoły. Polska szkoła tym samym dołączyła do tradycji europejskich, w ramach których mieści się nauczanie religii w systemie szkolnym. Komisja Wspólna, uzasadniając swoje stanowisko, wskazała, że nauczanie religii jest nośnikiem podstawowych wartości w procesie wychowawczym, co oznacza, że otwarcie się na religię oraz na chrześcijańskie treści etyczne będzie istotnym wzbogaceniem tego procesu i przyczyni się do ukształtowania właściwych postaw młodego pokolenia Polaków³.

1. Parafia i szkoła miejscem katechezy

Współczesne przemiany cywilizacyjne stanowią dla Kościoła wezwanie, stawiają Kościołowi szereg pytań dotyczących sposobu i form przekazu wiary oraz języka tego przekazu. Mieści się w tych problemach pytanie o rolę i miejsce katechezy w realiach szkolnych. Biskupi polscy podkreślają, że „Troska o rozwój intelektualny, moralny i duchowy (...) jest zadaniem rodziny i tych wszystkich osób i środowisk, które wspomagają rodzinę w dziele wychowania. Do środowisk tych należą zarówno szkoła, jak i Kościół. Współpraca tych dwóch instytucji najbardziej widoczna jest w dziele szkolnej katechizacji”⁴. Posoborowe nauczanie

Kościół podkreśla znaczenie parafii będącej ważnym środowiskiem, w którym rodzi się i wzrasta wiara w której człowiek może zdobyć doświadczenie wiary (por. DOK 357). Również katecheza szkolna jest miejscem przekazu orędzia chrześcijańskiego. Daje ono podstawy wartościom etycznym, mówi o przeznaczeniu człowieka. Natomiast w dialogu z innymi przedmiotami „rozwijają i uzupełniają działania wychowawcze szkoły” (DOK 73).

W adhortacji apostolskiej *Catechesi tradendae* czytamy: „(...) w sytuacji ogromnego zróżnicowania katechizacji: w rodzinach, szkołach publicznych, ośrodkach duszpasterskich, grupach religijnych, pielgrzymkach i wycieczkach - parafia powinna otworzyć się na wszystkie te formy i dążyć do ich zintegrowania” (CT 67). Parafia zatem ma być odpowiedzialna za katechezę, powinna też „poświęcić wszystkie siły krzewieniu katechizacji. Niech czuwają, by formacja religijna miała wypróbowaną jakość i by różne ugrupowania były wszczepione w organizm Kościoła” (CT 67). Biskupi podkreślają, że „Sama szkoła bez wyraźnego i aktywnego wsparcia rodziny i parafii nie jest w stanie zadawalająco dźwigać ciężaru nauczania wiary. W rzeczywistości bowiem szkoła udziela jedynie kompetentnego wsparcia katechezie, która winna dokonywać się najpierw w rodzinie, a następnie w parafii. Tu właśnie znajduje się moment krytyczny obecnego stanu katechezy, zwłaszcza w sytuacji, gdy przeciążeni pracą rodzice nie mogą poświęcić wychowaniu swych dzieci dojrzałej wiary tyle czasu, ile by zapewne chcieli”⁵.

³ Por. Instrukcja dotycząca powrotu nauczania religii do szkoły wydana przez Ministra Edukacji Narodowej, z dnia 3 sierpnia 1990 r.

⁴ List Pastorski Episkopatu Polski, *Towarzyszyć młodzieży we wzrastaniu*, 02.09.2007.

⁵ List Pastorski Episkopatu Polski, *List pasterski na rozpoczęcie roku szkolnego 2000*, 03.09.2000.

2. Lekcja religii częścią katechezy

Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce wskazuje, iż „należy szkolne nauczanie religii traktować jako część katechezy, tj. jako specyficzną formę katechezy” (nr 82). Katecheza w szkole nie jest zwykłym przedmiotem, podczas którego nauczyciel przekazuje wiedzę i określone umiejętności⁶. Jej zadaniem jest wychowanie chrześcijańskie i przekaz nauki wiary, aby doprowadzić do umiłowania Boga i przyłgnięcia do Niego (por. DKKKP 83). Biskupi zatem pouczają, że „Należy zdecydowanie podkreślić znaczenie formacyjne, ewangelizacyjne i kulturowe lekcji religii”⁷. Katecheza przekazuje więc istotę wiary. Jan Paweł II w adhortacji *Ecclesia in Europa* napisał, że katecheza „stanowi bez cienia wątpliwości, istotne, podstawowe narzędzie formowania chrześcijan do dojrzałej wiary”⁸. Formacja religijna obejmuje całe życie człowieka. Wprowadzenie w życie wiary dokonuje się w rodzinie, której trud wspiera katechizacja przedszkolna, a następnie szkolna dla dzieci i młodzieży. Nauczanie religii w szkole ma pomagać uczniom wierzącym w lepszym zrozumieniu orędzia chrześcijańskiego w odniesieniu do problemów egzystencjalnych, charakterystycznych dla każdej istoty ludzkiej, a zwłaszcza głównych problemów moralnych. Uczniom, którzy poszukują lub doświadczają wątpliwości religijnych, poprzez katechezę szkolną należy stworzyć możliwość odkrycia, czym właściwie jest wiara w Jezusa Chrystusa. Wreszcie dla uczniów niewierzących nauczanie to nabiera cech misyjnego głoszenia Ewangelii, czyli prowadzenia do wiary (por. DOK 75).

3. Lekcja religii szczególnym miejscem rozwijania wiary i spotkania z Chrystusem

Ze względu na wielorodność samego procesu dorastania, środowisko szkolne i katechetyczne jest specyficznym miejscem spotkania z młodymi uczestnikami dialogu wiary, którzy posiadają zróżnicowaną religijność: są to ludzie i głęboko wierzący, i wierzący z innych powodów niż samo wezwanie Ewangelii, i ateści (por. DOK 184). Tym, co odróżnia katechezę od lekcji religii jest przede wszystkim funkcja wtajemniczenia w prawdy wiary (nawet gdyby szkolne nauczanie było w stanie tę funkcję zrealizować w jakimś stopniu w zakresie modlitwy, to autentyczne wtajemniczenie jest możliwe jedynie we wspólnocie eklezjalnej, pośród dorosłych wyznawców i świadków Jezusa Chrystusa). Katecheza szkolna ma na celu rozwijanie wiary i prowadzenie katechizowanych do spotkania z Jezusem i zjednoczenia z Nim. Biskupi podkreślają, że „Religia w szkole jest szczególnym przedmiotem, który szanując zasady dydaktyki, musi jednak zachować klimat spotkania z Chrystusem żyjącym w Kościele, w sakramentach, w słowie Bożym, w posłudze bliźnim”⁹. Nauka religii o tyle ma wymiar katechetyczny, o ile nauczyciel i uczniowie szczerze są zainteresowani sprawami wiary. Dlatego musi to być nie tylko wspólnota nauczania – uczenia się, ale wspólnota wiary. Zadaniem katechezy szkolnej w aspekcie nauczania jest dopomóc uczniom w lepszym poznaniu Jezusa (por. DOK 82). Chodzi zatem o spotkanie katechizowanego z Chrystusem i wyjaśnienie ludzkiej egzystencji w świetle wiary oraz budowanie postawy wiary (por. DOK 81).

⁶ Zob. B. Łaciak, U. Szczepankowska, *Analiza podręczników do religii w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych oraz treści religijnych w podręcznikach do języka polskiego w gimnazjach*, Instytut Spraw Publicznych 2013.

⁷ List Pastorski Episkopatu Polski, *Towarzyszyć młodzieży we wzrastaniu*, 02.09.2007.

⁸ Jan Paweł II, *Adhortacja Apostolska „Ecclesia in Europa”*, *Kościół w Europie*, nr 51.

⁹ List Pastorski Episkopatu Polski, *List pasterski na rozpoczęcie...*

W celu zrealizowania swojego zadania katecheza wykorzystuje dwa środki, jakimi są przekazywanie orędzia ewangelicznego i doświadczenie życia chrześcijańskiego¹⁰.

W procesie katechetycznym wiedza religijna pomaga w kształtowaniu cech, które pozwolą lepiej poznawać otaczającą rzeczywistość¹¹, natomiast w procesie „budzenia i rozwijania wiary znaczenie intelektualnych zdolności człowieka, jego władz psychicznych należy widzieć w przyswajaniu treści wiary”¹². Wiedza religijna, zdobywana podczas katechezy szkolnej, jest potrzebna w odpowiedzi na pytania powstające podczas refleksji nad wiarą. Wiara nie jest jedynie intelektualnym przyjęciem prawd, ale przede wszystkim jest odpowiedzią na dar, wpływającą z odkrycia jej wartości. Wychowanie i kształcenie ma służyć zrozumieniu rzeczywistości nadprzyrodzonej oraz życia ludzkiego¹³. W rzeczywistości wiary mamy do czynienia nie tylko z poznaniem, zrozumieniem i przeżywaniem prawdy religijnej, ale również z koniecznością przyjęcia w życiu określonych postaw religijno-moralnych¹⁴. Na katechezie uczeń zdobywa wiedzę i przygotowuje się do życia we wspólnocie Kościoła. Dokonuje się to nie tylko przez informację, ale i dzięki aktywności katechizowanych i katechety¹⁵. W procesie katechetycznym głównym czynnikiem

skutecznej komunikacji prawdy objawionej jest osoba katechety, jej świadectwo wiary, modlitwy oraz życia sakramentalnego.

Lekcja religii jest częścią wychowania religijnego. Do jej zasadniczych zadań należy przekazywanie obiektywnej prawdy o rzeczywistości wiary tak, by katechizowani, opierając się na niej, mogli dokonywać wyboru i angażować się w wartości płynące z Objawienia Bożego i kultury ogólnoludzkiej. Katecheci powinni czuwać, by nie sprowadzać katechizacji tylko do uczenia, ale zarazem powinni mieć świadomość, że nauka religii jest konieczna i ma ustawicznie odbywać się w kontekście społecznym i kulturowym. Miejsce lekcji religii w praktyce szkolnej jest jasno ustalone, a mianowicie nie tyle pełni ona „funkcje katechetyczno-inicjacyjne, co raczej preewangelizacyjne oraz wychowawcze, ze szczególnym uwzględnieniem funkcji nauczania”¹⁶.

4. Lekcja religii realizuje zadania stawiane przez Kościół i szkołę.

Specyfika nauczania religii w szkołach polega na wypełnianiu zarówno zadań postawionych przez Kościół, jak też wybranych celów i zadań szkoły¹⁷. Dlatego katecheta powinien kształtować umiejętności i wychowywać uczniów do podjęcia odpowiedzialności za swoje życie. Na katechezie

¹⁰ Por. J. Szpet, *Dydaktyka katechezy*, Poznań 1999, s. 23-26.

¹¹ Por. R. Murawski, *Katecheza chrzcielna w procesie wtajemniczenia chrześcijańskiego czasów apostoelskich*, Warszawa 1990, s. 9.

¹² J. Szpet, *iw.*, s. 33.

¹³ Por. tamże, s. 35.

¹⁴ Por. J. Szpet, *Inicjacyjna funkcja katechezy*, HW 7 (1996), s. 56; J. Szpet, *Dydaktyka...*, 27n; M. Finke, *Pedagogika wiary*, Poznań 1996, s. 11.

¹⁵ Por. A. Binz, *Katecheta: misja, zawód czy powołanie?*, w: *W służbie człowiekowi*, red. Z. Marek, Kraków 1991, s. 89-101.

¹⁶ P. Mąkosa, *Katecheza młodzieży gimnazjalnej w Polsce. Stan aktualny i perspektywy rozwoju*, Lublin 2009, s. 190.

¹⁷ Por. R. Murawski, *Ewangelizacyjny charakter katechezy*, AK 84 (1992) nr 2, s. 184; G. Puchalski, *Perspektywy nowej ewangelizacji w nauczaniu Jana Pawła II*, „Studia Elbląskie” 3 (2001), s. 231-243; J. Szpet, *Ewangelizacyjny wymiar szkolnych lekcji religii*, w: *Katecheza ewangelizacyjna w rodzinie, parafii, szkole*, red. S. Dziekoński, Warszawa 2002, s. 185-204.

wychowuje się zatem do podejmowania zadań w szkole, rodzinie i życiu społecznym. Jej proces dydaktyczny wymaga zastosowania również różnych metod, form i środków pracy, które pomogą wychować młodych chrześcijan na ludzi świadomych swoich zadań i odpowiedzialnych za ich wykonanie. Katechizowani są wówczas niejako zmuszeni do wspólnego podejmowania i realizowania wyznaczonych celów, czy też rozwiązywania przedstawionych problemów. Dzięki temu treści, z którymi się zapoznali, głębiej zapadną w ich umysły i przenikną ich serca¹⁸. Umacnianie wspólnoty oraz wtajemniczenie stanowi zatem istotne zadanie wychowawcze katechezy, która ma również wprowadzić w życie Kościoła, dopomóc katechizowanemu w odszukaniu swojego miejsca oraz właściwej roli w świecie. Chce w ten sposób pomóc ludziom w zdobywaniu świętości poprzez życie we wspólnocie. Jest to jej zadanie, albowiem wzrastanie do świętości odbywa się poprzez osiągnięcie pełni wiary na danym etapie chrześcijańskiego życia i w danej społeczności¹⁹. Katecheza towarzyszy człowiekowi na różnych etapach jego rozwoju, w życiu rodzinnym, zawodowym, społeczno-politycznym, by w ten sposób doskonaląc także jego religijność (por. DCG 92). Jednocześnie przygotowanie katechetyczne powinno stać się pomocą do czynnego, świadomego i godnego

uczestniczenia katechizowanych w liturgii Kościoła. Zatem zadaniem katechezy szkolnej w aspekcie nauczania i wychowania jest prowadzenie „zarówno wspólnoty jak i poszczególnych wiernych do osiągnięcia dojrzałości w wierze” (DCG 21) oraz realizowanie w sposób harmonijny zadania w zakresie nauczania, kształcenia umiejętności i wartości wychowawczych²⁰. Należy dążyć do integrowania poszczególnych dziedzin wiedzy. Dzięki temu w centrum działań edukacyjnych szkoły znajduje się uczeń ze swoją osobowością, podmiotowością i indywidualną drogą rozwoju²¹.

Nauka religii w polskiej szkole wpisuje się więc w realizację zadań wychowawczych i dydaktycznych szkoły. Dla dobra uczniów szkoła i Kościół muszą skorelować swoje wysiłki na polu kształcenia. Nauczanie religii w szkole winno wypełniać zarówno zadania postawione przez Kościół, jak i wybrane cele wyznaczone przez szkołę²². Zatem musi podejmować wszystkie funkcje katechezy w zakresie: kształcenia, wychowania i wtajemniczenia, mieć powiązanie ze wszystkimi działaniami katechetyczno-ewangelizacyjnymi Kościoła, a także być pogłębieniem intelektualnym i przygotowaniem do katechez inicjacyjnej prowadzonej w ramach parafii. Spełniając to, szkoła staje się jednym z miejsc pracy duszpasterskiej Kościoła²³. Jednak trudno mówić o pełnej realizacji zadań katechezy przez lekcje religii

¹⁸ Por. M. Śnieżyński, *Realizacja zajęć katechezy w podającym toku nauczania (wyniki badań)*, w: *Katecheta w szkole. Poradnik pedagogiczny*, red. M. Śnieżyński, Kraków 1994, s. 197n; A. Długosz, *Jak przygotowywać i oceniać katechezę*, Częstochowa 1997, s. 77; S. Łabendowicz, *Udoskonalenie katechezy przez stosowanie zasady aktywności*, ZFK 21 (2006) nr 1, s. 84.

¹⁹ Por. W. Kubik, *Zasadnicze problemy współczesnej dydaktyki w katechezie*, AK 418 (1978) nr 2, s. 233; D. Kurzydło, *Koncepcja katechezy dorosłych we współczesnych dokumentach Kościoła*, Kraków 2003, s. 159-164.

²⁰ Por. D.M. Sarzała, *Wychowanie do wartości w dobie pluralizmu*, „Wychowawca” 9 (2000), s. 6; J. Szpet, *Przyszłość lekcji religii w polskiej szkole*, Poznań 2002, s. 20; T. Panuś, *Zasada wierności Bogu i człowiekowi i jej realizacja w polskiej katechizacji*, Kraków 2001, s. 99.

²¹ S. Łabendowicz, *Nauczanie religii w szkole z perspektywy 25-lecia*, w: *Przyjdź królestwo Twoje*, red. M. Jagodziński, J. Wojtkun, Radom 2016, s. 391-418.

²² Por. J. Szpet, *Przyszłość lekcji religii w polskiej szkole*, Poznań 2002, s. 33.

²³ Zob. J. Charytański, *Z Dobrą Nowiną w szkole*, Warszawa 1991.

w szkole. Podczas gdy kształcenie i wychowanie są wpisane w zakres dydaktyki świeckiej, wtajemniczenie jest zadaniem Kościoła (por. DOK 92)²⁴. Katecheza, jeśli nie jest ożywiana życiem sakramentalnym, przybiera formę czystego intelektualizowania (por. CT 23)²⁵. Ze względu na uczestników konieczne jest nadanie lekcji religii charakteru ewangelizacyjnego²⁶ oraz uzupełnienie jej innymi formami postęgi słowa realizowanymi przez parafię (por. DOK 74). Nauka religii stanowi szansę ewangelizacji, gdyż dla niektórych ochrzczonych szkolne lekcje religii są jedynym miejscem spotkania z Ewangelią²⁷, ze świadkami wiary, jakimi winni być katecheci²⁸. Biskupi podkreślają, że „Dla młodych ludzi, którzy wybierają religię w szkole, jest to szansa na poznanie Chrystusa i Kościoła, a nieraz – na pierwsze spotkanie z wiarą i religią. Nie wolno tej szansy zmarnować”²⁹.

Powyższe uwarunkowania i specyfika rodzą potrzebę poszukiwania nowego modelu działania. Zadanie to wynika także ze specyfiki katechezy. Nauczanie religii w szkole odbywa się w zróżnicowanych kontekstach szkolnych, co sprawia, że, mimo zachowania swojego własnego charakteru, kładzie się w nim różne akcenty. Jak wskazuje *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, „Zależą one od warunków prawnych i organizacyjnych, koncepcji dydaktycznej, cech osobowych nauczycieli i uczniów oraz relacji

nauczania religii w szkole z katechezą rodzinną i parafialną. (...) Jest jednak konieczne zaangażowanie, by (...) nauczanie religii w szkole odpowiadało swoim celom i swoim charakterystycznym cechom” (DOK 74).

Podmiotem działającym jest Kościół, którego misja kanoniczna kieruje nauczających religii do określonej szkoły oraz szkoła, która ich zatrudnia. Szanując wzajemną autonomię podmiotów, lekcja religii umożliwia ich współdziałanie. Są to zarówno relacje podporządkowania, jak i autonomii.

Podporządkowanie oznacza:

- włączenie katechety w zakres odpowiedzialności za realizację planu wychowawczego i dydaktycznego szkoły;

- systematyczność i organizację taką samą, jak w przypadku innych przedmiotów;

- podleganie rygorom, jakie stosuje się wobec innych przedmiotów w zakresie nadzoru pedagogicznego.

Autonomia Kościoła wyraża się w:

- sprawowaniu nadzoru merytorycznego nad podstawą programową, programem kształcenia i pomocami dydaktycznymi;

- sprawowaniu nadzoru merytorycznego nad nauczaniem;

- kierowaniu nauczycieli religii do określonej szkoły;

- określeniu celów i zadań szkoły, które winny być realizowane na lekcjach religii³⁰.

²⁴ Por. J. Szpet, *Przyszłość lekcji religii...*, s. 34.

²⁵ Zob. J. Bagrowicz, *Katecheza jako wychowanie*, HW 7 (1996), s. 46-47; K. Nycz, *Katecheta jako świadek religii w szkole*, Kat 3 (1999), s. 130; J. Szpet, D. Jackowiak, *Lekcje religii szkołą wiary*, Poznań 1996, s. 24; R. Bednarczyk, *Wtajemniczenie jako zadanie szkolnej lekcji religii katolickiej*, „Studia Katechetyczne” 7 (2010), s. 181-191.

²⁶ Zob. A. Offmański, *W kierunku katechezy ewangelizacyjnej. Polska katecheza m/odzieżowa w latach 1945-2000*, Szczecin 2000.

²⁷ Zob. A. Potocki, *Ośmioklasiści wobec katechezy*, Kat 4-5 (1998), s. 4-21.

²⁸ Zob. T. Wołoszyn, *Obszary nowej ewangelizacji*, „Bobolanum” 5 (1994), s. 55; J. Szpet, *Przyszłość lekcji religii...*, s. 35. E.J. Korherr, *Nauczanie religii w szkole służą człowiekowi*, w: *W służbie człowiekowi*, red. Z. Marek, Kraków 1991, s. 65.

²⁹ List Pastorski Episkopatu Polski, *Towarzyszyć młodzieży we wzrastaniu*, 02.09.2007.

³⁰ Por. J. Szpet, *Przyszłość lekcji religii...*, s. 33.

5. Relacja między nauką religii w szkole a katechezą

Dyrektorium ogólne o katechizacji zwraca uwagę na wzajemną relację, jaka zachodzi między katechezą i nauką religii w szkole (por. DOK 60). Istnieje nierozdzielny związek i zarazem wyraźna różnica między nauczaniem religii i katechezą (por. DOK 73). Według *Dyrektorium „Nauka religii w szkole jako oryginalna forma posługi słowa jest wezwana do przeniknięcia na obszar kultury oraz wejścia w relacje z innymi dziedzinami wiedzy, uobecniania Ewangelii w systematycznym i krytycznym osobistym procesie przyswojenia kultury”* (DOK 73). Takie przedstawienie orędzia chrześcijańskiego będzie wpływać na sposób, w jaki rozumie się początek świata i sens historii, podstawę wartości etycznych, funkcje religii w kulturze, przeznaczenie człowieka, relację z naturą (por. DOK 73). Na potrzebę dialogu międzyprzedmiotowego wskazuje też system polskiej edukacji³¹. Za pośrednictwem tego dialogu lekcja religii daje podstawy, umacnia, rozwija i uzupełnia działanie wychowawcze szkoły (por. DOK 73). Nie wystarczy jedynie troska o przekaz informacji i zapamiętanie głównych prawd wiary. Wiedza religijna tylko wówczas spełni zadanie, jeśli będzie elementem składowym procesu formacji chrześcijańskiej. Zgodnie z tym wiedza ma pomagać w przyjmowaniu postawy wiary w codziennym

życiu³². *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce i Program nauczania religii* są zarówno określonym programem formacji uczniów, jak i obiektywnym przekazem treści o roli i znaczeniu religii w życiu osobistym i społecznym³³.

Głównym celem katechezy jest: uczyć wiernych obiektywnej oceny rzeczywistości w kontekście różnorodności jej przeobrażeń; spełniać w nauczaniu wiary i pogłębianiu zaangażowania apostoelskich funkcję „filtru i pomostu” pomiędzy tradycją i nowoczesnością; zapewniać ciągłość życia religijnego w parafiach przez członków, grupy i środowiska³⁴. Wiele zmieniło się w Kościele posoborowym, zwłaszcza od strony wymagań pod adresem formacji religijnej, która ma wychodzić naprzeciw różniącej się i specjalizującej się rzeczywistości społecznej i kościelnej³⁵. Postępujące procesy laicyzacji wpływały na formy kształcenia religijnego, w którym dominującą stawało się interpretowanie problemów ludzkich w świetle Ewangelii. Katecheza o orientacji antropologicznej stwarzała lepszą podstawę do kształtowania dojrzałej postawy wiary. Równocześnie katecheza ta zmierzała do konkretnych wyników nauczania w postaci wiedzy o charakterze wychowującym³⁶. Mówiąc o katechezie integralnej, rozumie się przez nią integrację orędzia zbawczego oraz integrację zadań katechezy z rzeczywistością, w której wzrasta wychowanek³⁶. Gwałtowny rozwój technicznych

³¹ Por. Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Reforma systemu edukacji. Projekt*, Warszawa 1998, s. 36.

³² Por. J. Szpet, *Lekcje religii szkołą wiary...*, s. 60.

³³ Zob. K. Misiaszek, *Programy nauczania religii w szkole*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAK/programy_naucz_religii.html, z dn. 17.08.2019.

³⁴ Por. Z. Narecki, *Katecheza dorosłych formą socjalizacji religijnej. Koncepcja ewangelizacji parafialnej*, w: *Kościół w służbie człowiekowi*, red. W. Turek, J. Mariański, Olsztyn 1990, s. 232.

³⁵ Por. M. Majewski, *Antropologiczna koncepcja katechezy*, Kraków 1995, s. 134; T. Panuś, *Główne kierunki katechetyczne XX wieku*, Kraków 2001, s. 36-41; F. Blachnicki, *Kerygmaticzna odnowa katechezy*, Warszawa 2005, s. 177; M. Cogieli, *Edukacja religijna w procesie wychowania integralnego*, ZFK 34 (2009) nr 2, s. 63-66; R. Bednarczyk, *Katechetyczny wymiar świadectwa w Kościele*, w: *Katecheza w Kościele i dla Kościoła*, red. R. Czekalski, Płock 2006, s. 149-161.

³⁶ Por. J. Charytański, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Warszawa 1992, s. 16-17. M. Cogieli, *Edukacja religijna w procesie wychowania integralnego*, jw.

środków komunikowania, jak i nauk o komunikowaniu się otworzył nową przestrzeń dialogu, komunikacji w procesie nauczania-uczenia się. Zmianie uległ model katechezy, który nazwany jest hermetyczno-komunikacyjnym. Model ten kładzie nacisk na wyjaśnianie i interpretowanie podstawowych problemów egzystencjalnych w świetle religii chrześcijańskiej³⁷. Potrzebna jest refleksja nad nowym rozumieniem edukacji religijnej, czyli taki rodzaj oddziaływań wychowawczych, kształtujących dojrzałą religijność, która pozwoli być fundamentem integralnego rozwoju człowieka³⁸. Relacja międzyosobowa katechety i katechizowanego jest warunkiem głoszenia oraz dojrzewania w wierze³⁹. Nieodzowne stają się dzisiaj wiedza i umiejętności katechetów w zakresie komunikacji interpersonalnej, komunikacji grupowej jako warunek efektywnego wychowania religijnego, które w swej istocie jest aktem komunikacji dokonującym się pomiędzy konkretnymi osobami⁴⁰.

Koncepcje lekcji religii w szkole uwarunkowane są szeregiem czynników, często właściwych określonemu terytorium⁴¹. Ślady tego można dostrzec w dokumentach Kościoła poświęconych katechezie. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* stwierdza, iż na szczególną uwagę – w ramach posługi Słowa – zasługuje własny charakter nauczania religii w szkole oraz jego relacja z katechezą dzieci i młodzieży (por. DOK 73). Relacja między nauczaniem

religii w szkole i katechezą jest relacją zróżnicowania i komplementarności. Istnieje nierozdzielny związek i zarazem jasna różnica między nauczaniem religii i katechezą. Tym, co nauczaniu religii w szkole nadaje szczególną cechę, jest fakt, że jest ono wezwane do przeniknięcia na obszar kultury oraz wejścia w relacje z innymi dziedzinami wiedzy. Jako oryginalna forma posługi słowa nauczanie religii w szkole uobecnia Ewangelię w systematycznym i krytycznym osobistym procesie przyswojenia kultury. W świecie kulturowym, „jaki jest przyjmowany przez uczniów i który jest określony przez dziedziny wiedzy i wartości ofiarowanych przez inne dyscypliny szkolne, nauczanie religii w szkole przekazuje dynamiczny zaczął Ewangelii oraz stara się «nawiązywać do pozostałych dziedzin nauki i wykształcenia, w tym mianowicie celu, by Ewangelia docierała do umysłu uczniów właśnie na samym terenie ich nauki i by cała ich kultura została zharmonizowana w blaskach światła wiary»⁴². Współczesne trendy cywilizacyjne prowadzą niejednokrotnie do zagubienia tożsamości chrześcijańskiej, dlatego Biskupi polscy podkreślają, że „Nieodzowną pomocą w kształtowaniu serc młodego pokolenia jest katechizacja”⁴³. Świadomi tak wielkiej odpowiedzialności katecheci i katechetycy od 30 lat poszukują sposobu, aby coraz skuteczniej docierać z orędziem chrześcijańskim do dzieci i młodzieży.

³⁷ Por. H. Lombaerts, *Komunikacja wiary dzisiaj*, w: *Komunikacja wiary w trzecim tysiącleciu*, red. S. Dziekoński, Olecko 2000, s. 30.

³⁸ M. Cogiel, *Edukacja religijna w procesie wychowania integralnego*, jw.

³⁹ Por. E. Alberich, *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej*, Warszawa 2003, s. 240.

⁴⁰ Por. M. Cogiel, *Edukacja religijna w procesie wychowania integralnego*, jw.; J. Szymik, *Teologiczne podstawy rozumienia komunikacji*, „Ethos” (1993) nr 4, s. 41.

⁴¹ Zob. C. Rogowski, *Koncepcje katechetyczne po Soborze Watykańskim II*, Lublin 1997; tenże, *Edukacja religijna. Założenia – uwarunkowania – perspektywy rozwoju*, Lublin 2002; K. Misiaszek, *Koncepcja nauczania religii katolickiej w publicznej szkole włoskiej po Konkordacie z 1984 roku*, Warszawa 1999; R. Chałupniak, *Aktualna sytuacja katechezy we Włoszech*, Kat 12 (1999), s. 61-65.

⁴² S. Łabendowicz, *Nauczanie religii w systemie szkolnym*, ZFK 27 (2007) nr 3, s. 74-76.

⁴³ List Pastorski na II Tydzień Wychowania, 16-22.09.2012.

Zakończenie

Kształcenie religijne to najważniejszy wymiar wychowania, gdyż dzięki więzi z Bogiem człowiek może odkrywać, kim jest i po co żyje. Trzeba być świadomym, że „katecheza czy lekcja religii jest czasem spotkania, podczas którego ma dojść najbardziej do <aktywizacji duchowej>, religijnej, angażującej ducha i duszę,

pogłębiającej doświadczenie życia chrześcijańskiego”.⁴⁴ Katecheza w szkole pełni zatem istotną funkcję w rozwoju religijnym człowieka. Włączając się w oddziaływania nauczycielskie i wychowawcze szkoły, ma pomagać uczniom w rozwoju ich człowieczeństwa oraz doprowadzić przez odczytanie Bożych planów do osobistego przylgnięcia i głębokiej zażyłości z Bogiem.

Bibliografia

- Alberich E., *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej*, Warszawa 2003.
- Bagrowicz J., *Katecheza jako wychowanie*, HW 7 (1996).
- Binz A., *Katecheta: misja, zawód czy powołanie?*, w: *W służbie człowiekowi*, red. Z. Marek, Kraków 1991.
- Charytański J., *W kręgu zadań i treści katechezy*, Warszawa 1992.
- Charytański J., *Z Dobrą Nowiną w szkole*, Warszawa 1991.
- Finke M., *Pedagogika wiary*, Poznań 1996.
- Instrukcja dotycząca powrotu nauczania religii do szkoły wydana przez Ministra Edukacji Narodowej, z dnia 3 sierpnia 1990 r.
- Jan Paweł II, *Adhortacja Apostolska „Ecclesia in Europa”*
- Komunikat PAP, z dnia 28 czerwca 1990 r.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*
- Kubik W., *Zasadnicze problemy współczesnej dydaktyki w katechezie*, AK 418 (1978).
- Kurzydło D., *Koncepcja katechezy dorosłych we współczesnych dokumentach Kościoła*, Kraków 2003.
- List Pastorski Episkopatu Polski, *List pasterski na rozpoczęcie roku szkolnego 2000*, 03.09.2000.
- List Pastorski Episkopatu Polski, *Towarzyszyć młodzieży we wzrastaniu*, 02.09.2007.
- List Pastorski na II Tydzień Wychowania, 16-22.09.2012.
- Lombaerts H., *Komunikacja wiary dzisiaj*, w: *Komunikacja wiary w trzecim tysiącleciu*, red. S. Dziekoński, Olecko 2000.
- Łabendowicz S., *Nauczanie religii w systemie szkolnym*, ZFK 27 (2007) nr 3, s. 74-76.
- Łabendowicz S., *Nauczanie religii w szkole z perspektywy 25-lecia*, w: *Przyjdź królestwo Twoje*, red. M. Jagodziński, J. Wojtkun, Radom 2016.
- Łaciak B., Szczepankowska U., *Analiza podręczników do religii w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych oraz treści religijnych w podręcznikach do języka polskiego w gimnazjach*, Instytut Spraw Publicznych 2013.
- Majewski M., *Antropologiczna koncepcja katechezy*, Kraków 1995.
- Mąkosza P., *Katecheza młodzieży gimnazjalnej w Polsce. Stan aktualny i perspektywy rozwoju*, Lublin 2009.
- Mezglewski A., *Polski model edukacji religijnej w szkołach publicznych. Aspekty prawne*, Wyd. KUL, Lublin 2009, s. 86.
- Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Reforma systemu edukacji. Projekt*, Warszawa 1998.
- Misiaszek K., *Jaka formacja katechetów?*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAK/km_formacjakat.html, z dn. 10.07.2017.

⁴⁴ K. Misiaszek, *Jaka formacja katechetów?*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAK/km_formacjakat.html, z dn. 10.07.2017.

- Misiaszek K., *Programy nauczania religii w szkole*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/TA/TAK/programy_naucz_religii.html, z dn. 17.08.2019.
- Murawski R., *Ewangelizacyjny charakter katechezy*, AK 84 (1992) nr 2, s. 184; G. Puchalski, *Perspektywy nowej ewangelizacji w nauczaniu Jana Pawła II*, „Studia Elbląskie” 3 (2001), s. 231-243;
- Szpet J., *Ewangelizacyjny wymiar szkolnych lekcji religii*, w: *Katecheza ewangelizacyjna w rodzinie, parafii, szkole*, red. S. Dziekoński, Warszawa 2002, s. 185-204.
- Murawski R., *Katecheza chrzcielna w procesie wtajemniczenia chrześcijańskiego czasów apostoelskich*, Warszawa 1990.
- Narecki Z., *Katecheza dorosłych formą socjalizacji religijnej. Koncepcja ewangelizacji parafialnej*, w: *Kościół w służbie człowiekowi*, red. W. Turek, J. Mariański, Olsztyn 1990.
- Offmański A., *W kierunku katechezy ewangelizacyjnej. Polska katecheza m/odzieżowa w latach 1945-2000*, Szczecin 2000.
- Potocki A., *Ośmioklasiści wobec katechezy*, Kat 4-5 (1998).
- Rogowski C., *Koncepcje katechetyczne po Soborze Watykańskim II*, Lublin 1997.
- Sarzała D.M., *Wychowanie do wartości w dobie pluralizmu*, „Wychowawca” 9 (2000).
- Szpet J., *Przyszłość lekcji religii w polskiej szkole*, Poznań 2002.
- Szpet J., *Dydaktyka katechezy*, Poznań 1999.
- Szpet J., *Inicjacyjna funkcja katechezy*, HW 7 (1996), s. 56.
- Szymik J., *Teologiczne podstawy rozumienia komunikacji*, „Ethos” (1993).
- Śnieżyński M., *Realizacja zajęć katechezy w podającym toku nauczania (wyniki badań)*, w: *Katecheta w szkole. Poradnik pedagogiczny*, red. M. Śnieżyński, Kraków 1994.
- Wołoszyn T., *Obszary nowej ewangelizacji*, „Bobolanum” 5 (1994).

Nauczanie religii w szkole jako specyficzna forma katechezy

Streszczenie

Nauczanie religii w szkole stanowi specyficzną formę katechezy. Artykuł podejmuje próbę ukazania tego, co odróżnia katechezę od szkolnej lekcji religii. Parafia jest pierwszoplanowym miejscem katechezy, środowisko szkolne i katechetyczne tworzy szczególną przestrzeń spotkania z młodymi uczestnikami dialogu wiary. Relacja między nauczaniem religii w szkole i katechezą jest relacją zróżnicowania i komplementarności. Istnieje nierozzerwalny związek i zarazem jasna różnica między nauczaniem religii i katechezą. Dla dobra uczniów szkoła i Kościół muszą skorelować swoje wysiłki na polu kształcenia i pogłębiania wiary. Katecheza szkolna powinna zatem wypełniać zadania postawione przez Kościół, jak i wybrane cele wyznaczone przez szkołę.

Słowa klucze: Szkolna lekcja religii, katecheza.

Dr Grzegorz Książak – dyrektor i katecheta Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Krynkach; wykładowca w Centrum Doskonalenia Kadr Oświatowych w Ostrowcu Świętokrzyskim.